

УДК 001 [14+17] (045)

У.П. Кошетар

ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК АСПЕКТ ОСВІТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА (ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Національний авіаційний університет

Анотація. Стаття присвячена філософському аналізу сутнісних рис трансдисциплінарності як важливої складової сучасної освіти інформаційного суспільства. Розглядається цивілізаційний процес як детермінанта трансформаційних тенденцій та філософський концепт у сучасній освітній політиці. Актуалізовано необхідність розгляду ідеї трансдисциплінарності у межах філософського дискурсу.

Ключові слова: філософія освіти, трансдисциплінарність, критичне мислення, інформаційне суспільство, цивілізаційний процес.

Вступ

Проблема геополітичних, соціокультурних викликів глобалізованого світу безпосередньо впливає на засади сучасної освіти. Філософський дискурс у зазначеній галузі передбачає аналіз, систематизацію та формування стратегії та тактики розвитку освіти з урахуванням динамічних змін та вимог, які постають перед інформаційним суспільством. Питання трансдисциплінарності освіти має значні перспективи впровадження, незважаючи на певні недоліки. У зв'язку з цим постає необхідність визначити ідею трансдисциплінарності у межах філософського дискурсу, окреслити напрямок розвитку освіти, який передбачає використання суб'єктом мережевої освіти, сучасних технологій та метапрограм. Зазначене ґрунтується на осмисленні феноменів інформаційного суспільства, енциклопедизмі та формуванні перспективної освітньої програми з урахуванням суспільно політичної, культурної та філософської парадигм. Сучасність вимагає перегляду та філософського аналізу теорії та методики освіти, зокрема педагогічних проектів та моделей, що зумовлює актуалізацію концепту трансдисциплінарності освіти інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій

Освітня політика має глибоке філософське коріння, оскільки в її основі творчо використовувались ідеї Д. Дьюї у галузі філософії освіти, постструктуралізму М. Фуко, постмодернізму Д. Дельоза. Необхідно наголосити на впровадженні, на рівні практики, положень представників необіхевіористського напрямку – Б. Скіннера, Е. Толмена, аналітичного напрямку – Р. Пітерса, непрагматичного напрямку – Е. Келлі, А. Маслоу, тощо. Важливою для нашої розвідки стала «Хартія трансдисциплінарності» [1] – документ, що вплинув на розвиток трансдисциплінарності як вагової складової філософсько-освітньої теорії. Сучасна освітня політика у багатоманітності аспектів, а, в першу чергу, у взаємозв'язку із цивілізаційною парадигмою, досліджується у теоретичному доробку В. Андрущенко, О. Гомілко, В. Іноземцева, М. Карпенко, Н. Кочубей, В. Кременя, С. Куцупал, С. Курбатова, В. Лутая, Н. Сидорчук, С. Черепанова та ін.

Постановка завдання

У статті ставиться завдання здійснити філософський аналіз сутнісних рис трансдисциплінарності, як важливої складової сучасної освіти глобалізованого суспільства. Мета дослідження полягає у філософській концептуалізації феномену трансдисцип-

лінарності освітньої політики в контексті цивілізаційного процесу.

Основна частина

Виклики сучасності – гібридна війна, міграційні процеси – в епоху глобалізації та віртуалізації спричинили необхідність якісних змін у галузі освіти. Для подолання дискримінації в отриманні знань базовим є формування співпраці на рівні «країна – громадянське суспільство – топ-менеджмент бізнесструктур». Українське суспільство, долаючи посттоталітаризм, вимушене генерувати симбіоз національної ідеї та інноваційну освітню політику з урахуванням європейського вибору, що вимагає лібералізації, децентралізації, комерціалізації освіти з впровадженням мететики мережевої освіти.

Важливим є творче використання навчальних практик, які запроваджуються у різних країнах і ґрунтуються на засадах плюралізму, толерантності до представників нетрадиційних меншин, свободи вибору та академічної свободи, самодисципліни, вмотивованості, індивідуалізму, ефективності, якості, впровадженні компетентностей, формуванні системного мислення [2]. Постає необхідність у створенні трендів освітньої політики, яка відповідає цивілізаційним процесам сучасності. Процес глобалізації дозволяє надати комерціалізації, яка на певному етапі поставила під сумнів історичні засади свободи та рівності, новий вектор розвитку. Він пов'язаний із можливостями мережевої освіти. На нашу думку, для реалізації широкомасштабного проекту вже зроблено перший крок, який підтримує формування та розширення планетарних комунікаційних зв'язків. Наприклад, це амбітний проект Starlink Ілона Маска [3], який має на меті запуск 4425 супутників на низьку навколосезну орбіту. За підрахунками одна ракета Falcon 9 одноразово зможе вивести на орбіту близько 23 супутників, кожен вагою до 400 кілограм. На користь процесів глобалізації в освіті варто зазначити, що провідним спеціалістом з програмного забезпечення Falcon Heavу є українець Олексій Пахунок, який п'ять років працює в компанії Ілона Маска. Він здобув освіту у м. Хмельницькому, а працював у Microsoft та Google. Саме він у 2015 р. відповідав за приземлення ракети Falcon 9. Проект Starlink надасть можливість вже у двадцятих роках XXI ст. використання 5G високошвидкісного доступу до мережі Інтернет та впровадження проекту глобального супутникового Інтернету, що в свою чергу скоригує можливості та перспективи мережевої освіти. Зазначене за підтримки державних та комерційних структур може створити без-

прецедентний формат реалізації програми рівних можливостей для отримання он-лайн освіти будь-яким реципієнтом без жодних дискримінаційних обмежень та умовностей. На користь останнього звернемось до біографій людей із обмеженими можливостями (хворі на синдром Дауна): Карен Гаффні – керівник некомерційної організації, Тим Харріс – ресторатор, Паула Саж – адвокат. Іспанець Пабло Пінеда, хворий на синдром Дауна, завдяки університетській освіті побудував вражаючу кар'єру. Він отримав диплом викладача та успішно читає лекції в іспанських університетах, диплом бакалавра мистецтва та диплом у галузі педагогічної психології. Зіграв головну роль у автобіографічному фільмі «Я сам» та отримав приз «за найкращу чоловічу роль» у 1996 р. на Канському фестивалі. Мережева освіта в даному випадку надасть потенційну можливість соціалізації та формуванню активної життєвої позиції людям із обмеженими можливостями.

Феномен комунікаційної єдності світу та «світу без кордонів» має позитивні чинники, серед яких поява усвідомлення взаємозалежності людей, які проживають на різних континентах [4]. Вплив глобалізаційних процесів на освіту не передбачає уніфікацію на рівні відмови від унікальності та своєрідності. Мультикультуралізм доводить, що принципи побудови світової політики в сфері освіти повинні ґрунтуватись на забезпеченні доступу до національної наукової спадщини, збереженні національної культурної ідентичності, мовних відмінностей. Отже, «процес глобалізації необхідно розглядати не як шлях досягнення гомогенності, а як найважливіше джерело розмаїття – зібрання в ціле різного» [5, с. 65].

Процес осмислення буття позбавляється раціональної складової внаслідок застосування, зокрема в засобах мас-медіа, різноманітних маніпулятивних технік, спрямованих на свідомість. Як зазначила Л. Дротянко: «При цьому і ті, чиєю свідомістю маніпулюють, і самі маніпулятори стають заручниками масової культури, втрачають свою «самість», «цілісність». Особистість змушена пристосовуватись до чужих культурних традицій, до нових обставин життя, жити одночасно у різних традиціях, культурах, нерідко обриваючи при цьому коріння рідної їй культури. Це веде до послаблення родинних, національних і інших соціокультурних зв'язків, автономізує і атомізує особистість» [6, с. 385].

Відмова від мережевої та трансдисциплінарної освіти призведе до поглиблення кризових явищ, які характеризуються подвійними стандартами в галузі освіти. Навчання представників країн третього світу носить вузькопрофільний характер. Вони отримують знання і навички лише в певній галузі. Обов'язкові загальні стандарти, які спрямовані на формування всебічно освіченої людини, поступово відмінюються. «Макдональдизація панує не тільки в комерційній культурі (яскраві пакунки, реклама, швидкість), але і, наприклад, в освіті. Формалізація освіти, модні спеціальності, для вивчення яких вистачило б і курсів, і не потрібний університет, формальна система звітності студентів характеризуються пікветизмом не стільки про зміст освіти і його високий технічний рівень, а про створення освітнього макдональдсу, де немає місця майстер-класу, як і в ресторані «Ма-

кдональдс» шеф-кухарю» [7, с. 41]. У той же час для незначної групи еліти, в закритих навчальних закладах, передбачені зовсім інші стандарти освіти.

Відкритий доступ до мережевої освіти та комунікація сприятимуть визначенню та формуванню проєктів вирішення глобальних проблем (від освітніх, екологічних, технологічних до гібридних). Наприклад, в багатьох українських вищих навчальних закладах (з 2015 навчального року) практично припинили викладання базового курсу «Релігієзнавство» («Історія релігії»), у тому числі для гуманітаріїв. Постає питання, чому це відбулось саме зараз, коли за інформацією заступника голови Служби безпеки України Віктора Кононенка: «Найбільш перспективним, на думку представників російських спецслужб, є роздмухування протистояння в українському православії. Саме на провокування загорення в цьому напрямку спрямовуватимуться зусилля найближчим часом. Для цього росіяни планують використати наявний арсенал підконтрольних церковних та навіколоцерковних організацій, а також тему патріотичних структур» [8]. Отже, спецслужби РФ визначили один із пріоритетних напрямків, поряд із створенням штучних міжнаціональних конфліктів, інспірування штучних міжконфесійних конфліктів в Україні. Отже, українських студентів ставлять в умови, за якими вони будуть неспроможними з наукової точки зору відповісти на виклики гібридної війни.

Сучасний цивілізаційний процес, внаслідок глобалізації, характеризується прискоренням трансформаційних процесів та розповсюдженням інформаційно-освітніх технологій, що впливає на геополітичні процеси та характеризує світ як динамічний, складно прогнозований, та нестабільний. Програма мережевої освіти зможе корегувати та долати зазначені процеси, визначаючи ризики та сектори нестабільних факторів і ситуацій та впливати на всі без винятку онтологічні сфери. Освітня політика, на думку В. Андрущенко та В. Савельєва, має визначальну роль у подоланні глобальних кризових явищ. Зокрема, автори зазначили: «Обґрунтовуючи нагальність та концептуальну доречність застосування дискурсивних критичних підходів (Critical Discourse Analysis) до аналізу освітньої політики, його прибічники, як правило, намагаються виходити із загальної оцінки сучасних цивілізаційних викликів. Серед них найчастіше згадуються: «мультинаціональна економічна глобалізація», «постфордистський економічний та соціологічний контекст», «комерціалізація» культури та освіти, неухильне зростання ролі обміну між соціальними інституціями, символами, дискурсами та текстами як головного критерію та вимірника їх цінності та значущості для суспільства» [9, с. 9].

Представник філософії космізму В. Вернадський на початку ХХ ст. писав про стрімкі та докорінні зміни історичного процесу. Учений зазначав, що людство, яке в основу справедливості ставить та акумулює прагнення людини до вільного самовияву, перетворюється, за образним висловом, на «потужну геологічну силу». В. Вернадський писав, що перед людством постало «питання про перебудову біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого... Ноосфера є новим геологічним явищем на нашій планеті. У ній вперше людина стає

найбільшою геологічною силою. Вона може і повинна перебудовувати своєю працею і думкою сферу свого життя, перебудовувати його докорінно, порівняно з тим, що було раніше. Перед нею відкриваються все більш і більш широкі творчі можливості» [10].

Зазначені ідеї знайшли своє втілення у геополітичних пропозиціях. Наприклад, створенню Сполучених Штатів Європи була присвячена наукова розвідка «Пан-Європа» (1923 р.) австрійського філософа Р. Куденхове-Калерги [11]. Державний і політичний діяч Великої Британії В. Черчилль 15 лютого 1930 року у статті «Сполучені Штати Європи» репрезентував ідею Об'єднаної Європи на засадах інтеграції країн [12]. Після Другої світової війни ця ідея набула геополітичного значення у зв'язку із необхідністю протидії імперському шовінізму та тоталітаризму Радянського Союзу. На жаль, сентенція формування полієнічного соціуму не стала предметом філософського дискурсу та вектором інтеграційного розвитку демократичних країн, але вплинула на створення Європейського економічного союзу (1957 р.). Для формування єдиного культурно-освітнього простору було в 1954 р. прийнято Європейську культурну конвенцію. Остання передбачала заходи із популяризації та вивчення мов, історії та культури на міждержавному рівні і спричинила підписання Великої Хартії університетів (Magna Charta Universitatum). У місті Болонья у 1987 р. представники європейських університетів з метою створення єдиного освітньо-культурного простору підписали Болонську конвенцію. Вона затвердила принципи навчального процесу (введення додипломного та післядипломного навчання, системи кредитів та стандартизації оцінювання – (ECTS), забезпечення якості навчання та мобільності учасників освітнього процесу. Отже, було започатковано процес транснаціональності освіти на основі стандартизації підходів до організації навчального процесу і розвитку вищої школи в ЄС. Останнє, при чинному застосуванні мережевої освіти, сприятиме створенню прецеденту вкорінення плюралізму та конструктивного мультикультурного діалогу в умовах глобалізованого світу.

Мережева освіта актуалізується завдяки впровадженню програм е-освіти, представлених наступними платформами Massive Open Online Courses, Corporate Open Online Courses, Cours en Ligne Ouverts et Massifs, Small Private Online Classes, Courses at Scale. Завдяки ефективному маркетингу це дає змогу значній кількості реципієнтів, що належать до країн третього світу, компенсувати дефіцит якісної та розгалуженої системи середньої і вищої освіти у зазначеному секторі. Важливо підкреслити, що рівень дистанційної освіти, яка в даний час ще не остаточно сформувала методики та механізми контролю якості отриманих знань, повинен відповідати рівню стаціонарної (очної) освіти.

Сучасний французький дослідник Жан Фрайссі визначив механізми, запровадження яких надасть змогу зрівняти якісний кінцевий результат очної та дистанційної освіти [13]. Він підкреслив, що трансдисциплінарність пов'язана з уніфікацією та єдністю знань. Отже навчання буде успішним, якщо відбудеться синергетичне поєднання дисциплін. Філософ

звернувся до лекції Ж. Піаже (1973 р.) про гносеологію інтердисциплінарних відношень для обґрунтування необхідності комплексного й енциклопедичного пізнання, яке не має догматичного характеру.

Трансдисциплінарність впливає в особливий спосіб на психокультуру соціуму. Остання «виступає своєрідним носієм знань, морально-етичних принципів, цінностей, досвіду минулих поколінь, особливостей формування і створення норм та правил. Особистість не може існувати поза суспільством. Власне суспільство накладає відбиток на особистість і спрямовує її розвиток. Але людина сама обирає свій шлях. Психологічна культура суспільства виступає у ролі «колиски» для ще несформованої особистості дитини. Тільки після довгих років навчання людина зможе розуміти і вирішувати, що вона залишає собі і приймає для подальшого розвитку, а що вона відпускає».

Психокультура, своєю чергою, є сплавом конструктивних і деструктивних елементів психіки людини та характеризується поліваріативністю виявів. Формування психокультури зумовлене прагненням особистості до удосконалення, тобто психокультура виступає сутністю процесу сходження особистості до духовності. Психокультура є процесом, результатом якого виступає духовність. Саме психокультура забезпечувала постійне прагнення людини до удосконалення, до пошуків нових знань, до духовного зростання, що в решті-решт призвело до розвитку всього людства» [14, с. 119-120].

У «Хартії трансдисциплінарності» (1994 р.) в основі зазначеного підходу покладено наступні принципи: складність, рівні реальності, логіка включеного третього. Наприклад, у ст. 6 «Хартії трансдисциплінарності» зазначається: «У порівнянні із міждисциплінарністю та мультидисциплінарністю, трансдисциплінарність є мультиреферентною та багатовимірною. Ураховуючи поняття часу та історії, трансдисциплінарність не виключає існування «транссторичного горизонту» [1]. Дисциплінарні та трансдисциплінарні дослідження не є антагоністичними, але взаємодоповнюють одне одного. Трансдисциплінарність дозволяє просуватись упоперек дисциплін, до яких виникають запитання, і цей мандрівний шлях різними науковими концепціями формує нові концепції та допомагає краще зрозуміти світ».

Висновки

Трансдисциплінарність стає трендом сучасної освітньої політики, який суттєво вплине на принцип рівного доступу до якісної освіти. Зазначена концепція є одним із векторів вирішення проблеми комерціалізації освіти, що надасть можливість громадянському суспільству, державним та комерційним структурам об'єднати свої зусилля для формування єдиного, якісного, результативного освітнього простору. Отже, визначено зміну трендів «нової освітньої політики» у контексті глобалізаційних змін та поглиблення процесу віртуалізації, який впливає на суспільно-політичну, економічну та культурну сфери інформаційного суспільства.

Список літератури

1. Хартія трансдисциплінарності // <http://anoitt.ru/index4.php>

2. Кошетар У.П. Філософський аналіз сутнісних рис радикальної (критичної) педагогіки / У.П. Кошетар // Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 2 (26). – С. 90-92

3. Эшли Вэнс. Илон Маск: Tesla, SpaceX и дорога в будущее / Эшли Вэнс; [пер. с англ]. – М.: Олимп – Бизнес, 2015. – 406 с.

4. Сідоркіна О.М. Духовний простір та спосіб життя суспільства / О.М. Сідоркіна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – Вип. 1 (23). – К.: НАУ, 2016. – С. 57-61.

5. Азроянц Э.А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции / Э.А. Азроянц. – М.: Издательский дом «Новый век», 2002. – 416 с.

6. Дротянко Л.Г. Феномен фундаментального і прикладного знання (Постнекласичне дослідження) / Л.Г. Дротянко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу. – 423 с.

7. Бирюкова М.А. Глобализация: интеграция и дифференциация культур / М.А. Бирюкова // Философские науки. – № 1. – 2001. – С. 33-42.

8. Кононенко В. Спецслужбы РФ готують загострення конфлікту між конфесіями українських церков [Електронный

ресурс] / В. Кононенко. – Режим доступа: <https://ua.censor.net.ua/n3052124> – Название с экрана.

9. Андрущенко В.П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В.П. Андрущенко, В.Л. Савельев. – К.: «МП Леся», 2010. – 368 с.

10. Вернадский В.И. Несколько слов о Ноосфере [Электронный ресурс] / В.И. Вернадский // Научная мысль как планетное явление. – Режим доступа: <http://vernadsky.lib.ru/e-texts/archive/noos.html>. – Название с экрана.

11. Куденхове-Калерги Р.Н. Пан-Европа / Р.Н. Куденхове-Калерги. – М.: Вита Планетаре, 2006. – 120 с.

12. Churchill Winston. European Union / Winston Churchill // The Saturday Evening Post. On 15 February, 1930.

13. Жан Фрайсси. Матетика: трансдисциплінарна концепція навчання в цифрових мережах [Електронный ресурс] / Жан Фрайсси. – Режим доступа: <http://lll21.petrsu.ru/journal/article.php?id=3074>. – Название с экрана.

14. Пода Т.А. Интернет-меми як феномен інформаційного суспільства / Т.А. Пода // Вісник національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (25). – К.: НАУ, 2017. – С. 117-120.

У.П. Кошетар

ТРАНСДИСЦИПЛИНАРНІСТЬ ЯК АСПЕКТ ПОЛІТИКИ ОБРАЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА (ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ)

Статья посвящена философскому анализу основных характеристик трансдисциплинарности как существенной составляющей современного образования информационного общества. Рассматривается цивилизационный процесс как детерминанта трансформационных тенденций и философский концепт в современной образовательной политике. Актуализовано необходимость рассмотрения идеи трансдисциплинарности в рамках философского дискурса.

Ключевые слова: философия образования, трансдисциплинарность, критическое мышление, информационное общество, цивилизационный процесс.

U. Koshetar

TRANSDISCIPLINARITY AS AN ASPECT OF EDUCATION IN THE INFORMATION SOCIETY (A PHILOSOPHICAL ANALYSIS)

The article is dedicated to philosophical analysis of essential features of transdisciplinarity as an important component of modern education in the information society. The civilization process is viewed as a determinant of transformational tendencies and philosophical concept in modern education policy. The necessity of considering the idea of transdisciplinarity within the framework of philosophical discourse was foregrounded.

Key words: philosophy of education, transdisciplinarity, critical thinking, information society, civilizational process.

УДК 1:008:316(045)

І.В. Литовченко

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ В ІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Національний авіаційний університет

Анотація. Стаття присвячена соціально-філософському дослідженню особливостей функціонування соціальних інститутів в умовах становлення і розвитку індустріального суспільства. Показано, що в умовах соціально-економічних перетворень індустріальне суспільство характеризується різноманітністю і ускладненням системи соціальних інститутів. Суттєвих перетворень зазнають сфера виробництва, політичні інститути, інститути управління, науки, релігії, освіти, сім'ї, які беруть на себе функції соціального контролю і регулювання соціальних зв'язків та відносин, а також задоволення найважливіших потреб членів суспільства.

Ключові слова: соціальний інститут, індустріальне суспільство, індустріалізація, промисловість, виробництво, наука, освіта, економіка, культура.

Вступ

Епоха індустріальних суспільств починається з розвитком капіталістичних підприємств і відносин, а також певних соціокультурних трансформацій у період розпаду феодального суспільства в країнах Західної Європи (Англії, Італії, Голландії та ін.), що відбувалися в другій половині XVIII – початку XIX століть. У цих країнах аграрні суспільства поступово втрачали панівне становище і відступали перед капіталістичними формаційними і цивілізаційними. Такі суспільства характеризувалися змінами у поділі праці, масовим виробництвом товарів, машинізацією й автоматизацією виробництва, розвитком засо-

бів масової комунікації, сфери послуг, високим рівнем соціальної мобільності та урбанізації, зростанням ролі держави в процесах регулювання соціально-економічної сфери тощо. Найважливішими соціальними цінностями визнаються здатність і готовність до змін та новацій.

Соціальні відносини в індустріальному суспільстві набувають форми товарно-грошового обміну (наприклад, діяльністю, продуктами виробництва, послугами тощо). Для індустріальної сучасності характерними є опосередковані (грошима, товарами, інститутами) соціальні зв'язки особисто не знайомих один з одним людей – соціальних партнерів. Основними